

Antoon van Aken

DE BLITZ

Het Duitse luchtoffensief tegen Engeland, najaar 1940

Copyright ©Antoon van Aken 2025 Alle rechten voorbehouden

ISBN 9789465209524

Afbeelding omslag: Het bombardement op Coventry, november 1940.

INHOUDSOPGAVE

Proloog	p. 5
Deel 1 7 september – 5 november 1940	p. 11
Deel 2 5 november - 1 januari 1941	p. 133
Noten	p. 297
Geraadpleegde literatuur	p. 303
Kaarten	p. 306
Duitse commandostructuur	p. 318
Britse commandostructuur	p. 319
Bibliografie	p. 320

PROLOOG

Op 28 juni 1919 eindigde de Grote Oorlog, die meer dan vier jaar had geduurd, met de ondertekening van het verdrag van Versailles. In de jaren daarna werden nog afzonderlijke verdragen met Hongarije, Turkije, Bulgarije en Oostenrijk afgesloten. In 1922 waren de laatste verdragen getekend en kon de Grote Oorlog definitief als beëindigd worden beschouwd.

Het verzet tegen het verdrag van Versailles laaide in Duitsland tot 1924 nog regelmatig ongemeen fel op. Daarna werd ook Duitsland meegevoerd op de golf van internationale hoogconjunctuur die tot 1929 duurde. In oktober van dat jaar stortte de Amerikaanse beurs in en al snel werden ook andere landen meegesleurd in de economische malaise. Het spook van de werkloosheid strekte zijn magere vingers over de wereld uit. Europa leed zwaar onder de gevolgen.

Ook Duitsland ontkwam niet aan de neergang. De bejaarde president Paul von Hindenburg en de achtereenvolgende kabinetten hadden geen antwoord op de diepe economische crisis waarin het land werd gestort. Daardoor kregen ultrarechtse en ultralinkse groeperingen de wind vol in de zeilen. Vooral de uitstekend georganiseerde nationaalsocialisten onder Adolf Hitler sponnen garen bij de ellende. Ze veroverden zo'n groot aantal zetels in de *Reichstag* dat von Hindenburg uiteindelijk in januari 1933 Hitler opdroeg een kabinet te formeren. Toen die daarin slaagde en vervolgens de republiek van Weimar binnen enkele maanden verving door een dictatuur, had de dementerende von Hindenburg daar geen antwoord meer op. Direct na diens overlijden in augustus 1934 nam Hitler als *Führer*, waarin de functies van president en premier werden verenigd, de teugels van het Duitse Rijk in handen. Ook werd hij opperbevelhebber van het leger. Alle militairen in het rijk dienden een eed van trouw aan hem af te leggen.

Hitler had zijn politieke ideeën in een nogal warrig betoog met de titel *Mein Kampf* vastgelegd en eenmaal aan de macht begon hij het daarin verwoorde politieke programma met grote voortvarendheid uit te voeren. Globaal kwam dat programma erop neer dat Duitsland de ketenen van Versailles moest afwerpen door Duitse minderheden in de omringende staten weer onder Duits bestuur te brengen en het land economisch op eigen benen te laten staan. Het moest Duitsland bevrijden van mogelijke geallieerde blokkades die het rijk in de Grote Oorlog op de rand van de hongerdood hadden gebracht. Het streven naar economische onafhankelijkheid kon volgens Hitler worden gerealiseerd door de teruggave van de koloniën die Duitsland in 1919 waren afgenomen, of door het veroveren van grote gebieden in het oosten.

Een belangrijk punt op Hitlers agenda was een virulent antisemitisme, dat vooral gemotiveerd werd door de wijdverbreide, maar onbewezen gedachte dat Duitsland de Grote Oorlog verloren zou hebben door een joods-bolsjewistisch complot. Om herhaling te voorkomen moest Duitsland zich volgens Hitler ontdoen van de joden. Over de vraag hoe dat moest gebeuren was hij in *Mein Kampf* al duidelijk: door ze het land uit te zetten en wanneer dat niet mogelijk was door totale vernietiging.

Direct na de machtsovername door Hitler en zijn nationaalsocialisten, werd gestart met het afschudden van de ketenen van het verdrag van Versailles. Duitsland verliet in 1933 de Volkenbond, weigerde nog mee te werken aan herstelbetalingen en bezette in 1936 het gedemilitariseerde Rijnland. De geallieerden protesteerden hevig tegen de schending van deze bepalingen in het verdrag, maar daar bleef het bij. Tot daden, dat wil zeggen een militaire operatie, kwam het niet.

De joden in Duitsland zagen zich al snel geconfronteerd met een antisemitisch programma dat hen langzaam maar zeker uit het openbare leven moest verwijderen. Ze werden uit belangrijke functies gezet en in 1935 werd een rassenwet aangenomen die het mogelijk maakte om hun rol in de samenleving nog verder te marginaliseren.

Het economisch herstel dat gepaard ging met de machtsovername van de nationaalsocialisten, kortweg nazi's, was echter indrukwekkend. De werkloosheid verdween als sneeuw voor de zon en de gewone Duitser, die zwaar had geleden onder de recessie, kreeg het in ijltempo steeds beter. Oppositie tegen de dictatuur was er daardoor nauwelijks. Dat dit herstel onder andere gerealiseerd werd door een snelle uitbreiding van het leger en het opzetten van een bewapeningsindustrie, kreeg vrijwel geen kritiek.

Vanaf september 1937 begon Hitler op een oorlog aan te sturen. Nadat in maart 1938 eerst Oostenrijk bij het Duitse rijk was ingelijfd, richtte Hitler zijn pijlen op Tsjechoslowakije. Frankrijk en Groot-Brittannië hielden aanvankelijk ferm stand door te verklaren dat elke aantasting van de soevereiniteit van Tsjechoslowakije oorlog betekende, maar gingen in het najaar van 1938 in München toch akkoord met het onder Duits bestuur stellen van gebieden waar veel Duitsers woonden. De Tsjechen waren woedend, maar hadden niet de militaire middelen om het alleen tegen de *Wehrmacht* op te nemen.

Het rücksichtslos aansturen op een oorlog, activeerde in Duitsland enkele haarden van verzet die zich concentreerden binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken en rond figuren als generaal Franz Halder en admiraal Wilhelm Canaris binnen de *Wehrmacht*. Er waren zelfs in september 1938 al plannen om Hitler te

arresteren, maar toen op het laatste moment een oorlog werd afgewend, bleven die plannen onuitgevoerd.

In maart 1939 gaf Hitler opdracht om het overgebleven deel van Tsjechië in te lijven als protectoraat en Slowakije als vazalstaat te laten voortbestaan. Een maand later werd het Memelland, een strook land tussen Litouwen en Oost-Pruisen, nog bij Duitsland ingelijfd, maar daarmee overspeelde Hitler zijn hand. Toen hij in de zomer van 1939 Polen bedreigde met als voorwendsel dat de Duitse minderheden daar onheus werden behandeld, lieten Groot-Brittannië en Frankrijk weten dat de nieuwe eisen van de Duitse dictator onacceptabel waren. Voor hen was de maat vol.

Met een voor onmogelijk gehouden politieke manoeuvre slaagde Hitler er in augustus 1939 in met de Sovjet-Unie een niet-aanvalsverdrag te sluiten. In dit naar de ministers van buitenlandse zaken genoemde Molotov-Ribbentroppact was nog een geheime bijlage opgenomen, waarin de verdeling van Oost-Europa door Hitler en Stalin min of meer was vastgelegd. Polen zou worden verdeeld en de Baltische staten zouden binnen de invloedssfeer van de Sovjet-Unie komen te liggen.

Op 1 september 1939 viel het Duitse leger Polen binnen. Twee dagen later, op zondag 3 september 1939, verklaarden Groot-Brittannië en Frankrijk Duitsland de oorlog. Hitler, die had verwacht dat de geallieerden zich ook ditmaal afzijdig zouden houden, begreep dat hij verkeerd had gegokt, maar besloot toch om het offensief in Polen voort te zetten.

Het Poolse leger bezweek razendsnel onder de slagen van de modern uitgeruste *Wehrmacht*. Begin oktober 1939 gaven de laatste Poolse troepen zich over. Het land werd daarna verdeeld tussen het Duitse rijk en de Sovjet-Unie. Het westelijk deel ging naar de Duitsers en werd voor een belangrijk deel geannexeerd, het oostelijk deel naar de Sovjets. Daartussen creëerde Hitler een *Generalgouvernement* dat in de toekomst een slavenstaat moest worden van het Groot-Duitse Rijk, waarin de Polen, door *SS-Einsatzkommandos* ontdaan van de elite, werden gereduceerd tot werkslaven voor hun Duitse bazen.

In de geallieerde hoofdkwartieren werd de ineenstorting van Polen met ontsteltenis gadeslagen. Met name het Franse opperbevel was ervan uitgegaan dat de Polen het zeker zes maanden zouden volhouden, waarna de Duitsers met een grootschalig offensief in het westen op de knieën konden worden gedwongen. Dat plan was daardoor na enkele weken al onuitvoerbaar geworden. Hitler gaf zijn generaals daarna opdracht om een veldtocht tegen Frankrijk voor te bereiden. Een datum werd ook al genoemd: op zondag 12 november 1939 zou het offensief moeten beginnen.

Dit besluit wekte de ingedommelde oppositie binnen de Duitse militaire en ambtelijke top weer tot leven. Dit keer niet omdat die het offensief, waarbij ook het neutrale België en Nederland zouden worden overrompeld, om ethische redenen afkeurden, maar veel meer omdat men vreesde dat de *Wehrmacht* niet opgewassen zou zijn tegen de gecombineerde kracht van Fransen en Britten. Bovendien bleek de oppositie verdeeld en kwam niet verder dan enkele krachteloze protesten, die door Hitler moeiteloos terzijde werden geschoven.

Slechts op het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken en binnen de *Abwehr*, de militaire inlichtingendienst, bleef een kleine groep actief. Kolonel Hans Oster bijvoorbeeld hield de Nederlandse en Belgische militaire attachés op de hoogte van de steeds wisselende aanvalsdata: nadat op 12 november 1939 de weersomstandigheden te slecht waren, werd het offensief door Hitler keer op keer uitgesteld.

In januari 1940 besloot Hitler het aanvalsplan grondig te herzien. Er kwam een gedurfd maar zeer riskant concept van generaal Erich von Manstein bovendrijven als het meest kansrijke alternatief. De hoofdaanval, die aanvankelijk rond Luik zou plaatsvinden, werd verplaatst naar het zuidelijk deel van de Ardennen. Wilde het plan echter slagen, dan diende er niets mis te gaan. De geringste verstoring kon de hele operatie laten uitlopen op een catastrofe.

Het slechte weer, de koude sloeg tijdens de winter van 1939 op 1940 genadeloos toe, dwong Hitler echter steeds opnieuw tot uitstel. Intussen begon hij zich ook ongerust te maken over de achilleshiel van de Duitse economie: de ijzerertsaanvoer vanuit Zweden. Omdat de Botnische Golf in de strenge winter volledig dichtgevroren was, vond het transport plaats vanuit de Noorse havenstad Narvik. Hoewel Noorwegen, net als België, Nederland en Zweden, neutraal was, vreesde Hitler dat de Britten en de Fransen een poging zouden doen om deze route af te snijden. Wanneer dat lukte werd de Duitse economie beroofd van een van haar belangrijkste grondstoffen en zou een voortzetting van de oorlog problematisch zo niet onmogelijk worden. De geallieerden hadden dit zwakke punt tijdens de lange wintermaanden ook ontdekt en besloten na rijp beraad om de haven van Narvik met mijnen af te sluiten.

Op 7 april 1940 voer de Duitse vloot uit om bij de belangrijkste Noorse havensteden als Oslo, Stavanger, Bergen, Trondheim en Narvik troepen aan land te zetten. Twee dagen later vielen onderdelen van het Duitse leger Denemarken binnen. Het land capituleerde binnen een dag zonder vrijwel een schot te lossen.

Heel anders verliep de strijd in Noorwegen. Tegelijkertijd met de Duitse vloot stoomde een Brits eskader op naar Narvik om daar mijnen te leggen. Voor de

Noorse kust kwam het tot een grootschalig treffen tussen de Duitse en Britse oorlogsvloot; aan beide zijden waren de verliezen aanzienlijk. De Britten slaagden er echter nergens in de Duitse invasie een halt toe te roepen.

Alleen bij Narvik wisten Fransen en Britten de Duitsers in het nauw te brengen. De slotaanval op het stadje stond voor zondag 12 mei 1940 gepland. Maar drie dagen eerder, in de avond van 9 mei 1940, vertrok uit Berlijn een trein met Hitler en de complete legerleiding aan boord en zette koers naar het westen. De lang verwachte aanval langs het westelijk front, door de Duitsers aangeduid met *Fall Gelb*, zou een dag later van start gaan.

Op 10 mei 1940 overschreden Duitse troepen de grenzen met Nederland, België en Luxemburg. Na vier dagen staken ze al de Maas over bij Sedan en Houx. Luxemburg legde als eerste de wapens neer. Op 14 mei 1940 capituleerde ook het Nederlandse leger. Regering en koningin weken uit naar Engeland. Veertien dagen later volgde België. De Belgische regering vluchtte naar Frankrijk, maar koning Leopold III besloot in België te blijven.

Tegen die tijd vochten de geallieerden een verloren strijd. Het Duitse aanvalsplan verraste hen volledig. Grote delen van het Franse en Britse leger raakten ingesloten rond Duinkerken. De dreigende nederlaag dwong de geallieerden om ook alle troepen uit Noorwegen te evacueren. Korte tijd later legde ook het Noorse leger de wapens neer. Koning en regering vluchtten naar Engeland.

De Britten slaagden er nog wel in om hun *Expeditionary Force* voor het grootste deel uit Duinkerken te evacueren, maar de verliezen aan materieel waren enorm. Op 3 juni 1940 viel de havenstad in Duitse handen. De *Wehrmacht* maakte zich daarna op om de Fransen de genadeklap toe te dienen. Het aanvalsplan, met de codenaam *Fall Rot*, ging op 5 juni 1940 van start.

Het Franse leger, gedemoraliseerd en gedecimeerd zonder Britse steun, stortte snel ineen. Op 14 juni 1940 bezetten de Duitsers Parijs. De Franse regering vluchtte tegen de apocalyptische achtergrond van reusachtige vluchtelingenstromen en een genadeloos oprukkende *Wehrmacht* naar Bordeaux. Daar bleken zich binnen de regering Reynaud twee kampen te hebben gevormd: een, onder aanvoering van de bejaarde maarschalk Pétain en de opperbevelhebber, generaal Weygand, waren voor het aansturen op een wapenstilstand en vredesbesprekingen. Het andere kamp, geleid door premier Reynaud en president Lebrun, wilde de strijd vanuit Noord-Afrika voortzetten. Het eerste kamp slaagde erin de macht naar zich terug te trekken, zette Reynaud af, waarna Pétain als nieuwe premier een wapenstilstand met de Duitsers sloot en vredesbesprekingen begon.

Nauwelijks zichtbaar ontstond in Londen nog een derde partij: de Vrije Fransen onder leiding van de gevluchte generaal Charles de Gaulle. Via de radio riep hij zijn landgenoten op zich te distantiëren van Pétain en zich bij hem aan te sluiten, maar met weinig resultaat. Aan zijn oproep werd nauwelijks gehoor gegeven.

Hitler was ervan overtuigd dat hij na de Franse nederlaag met de Britten vrede kon sluiten. Op 19 juli 1940 deed hij hen tijdens een redevoering een voorstel dat in zijn ogen alleszins redelijk was. Churchill nam echter niet eens de moeite om persoonlijk te reageren. Hij liet via zijn minister van buitenlandse zaken weten dat hij het aanbod resoluut afwees en ook niet van plan was om op enig ander voorstel positief te reageren. Dit duidelijke ‘nee’ was een schok voor de Duitse bevolking, die had verwacht dat de Britten het aanbod zouden accepteren. Hitler zelf was woedend. Hij gelastte dat begonnen moest worden met de voorbereidingen van een invasie van Engeland. Het plan kreeg de codenaam *Unternehmen Seelöwe*. Tegelijkertijd opende de *Luftwaffe* op zijn bevel vanaf half augustus 1940 een groot luchtoffensief. Dit had aanvankelijk veel succes omdat de aanvallen zich richtten op de Britse radarinstallaties en sectorstations die cruciaal waren voor de inzet van de gevechtsvliegtuigen van de *Royal Air Force*.

Churchill besloot om het Duitse luchtoffensief te beantwoorden met het bombarderen van Berlijn. Op 23 augustus 1940 werd de Duitse hoofdstad voor het eerst door Britse bommenwerpers belaagd en ook in de daaropvolgende nachten daalden Britse bommen op Berlijn neer. Hitler besloot daarop de Duitse luchtaanvallen te verplaatsen naar Londen net op het moment dat de Britse luchtverdediging op het punt stond ineen te storten. Op 7 september 1940 vloog een reusachtige Duitse luchtmada Het Kanaal over om de Britse hoofdstad met een groot-scheeps bombardement aan te vallen.

DEEL 1

7 september - 5 november 1940

1.

Zaterdag 7 september 1940 was in het zuiden van Engeland een prachtige zomerse dag, die veel mensen naar buiten lokte om zich sportief te vermaken, te picknicken of op een terras van het weer te genieten. Toen de eerste Duitse toestellen naderden, maakte niemand zich ongerust. De afgelopen weken waren die zo vaak boven de in zon glimmende akkers en weilanden verschenen, dat men daar geen reden meer in zag om zich uit de voeten te maken. Er werd zelfs op typisch Britse wijze de draak mee gestoken. Op het moment dat Duitse bommenwerpers over de markt van Canterbury vlogen riep een krantenjongen: “Hé huf-ters... zien jullie niet dat het licht op rood staat!” Bij Shepperton aan de Theems waren alle ogen rond het cricketveld gericht op het veld waar net het *wicket* van een *batsman* in elkaar werd gegoooid. Pas toen het enorme kabaal het gejuich begon te overstemmen, gingen de blikken omhoog. Op ongeveer vijf kilometer boven hen zagen de toeschouwers tientallen Heinkels in een dichte formatie in de richting van de blauwgrijze nevel die in de zomer altijd boven Londen hing, afkoersen. (1)

Virginia Cowles, een Amerikaanse journaliste die in Londen verbleef, was die zaterdagmiddag met haar vriendin Anne naar Mereworth, een kilometer of zestig buiten de hoofdstad gereden, om een weekend te logeren op het landhuis van Esmond Harmsworth. Ze zaten net in de tuin aan de thee, toen ze het geluid van vliegtuigen hoorden. Cowles schreef daarover: ‘Eerst zagen we niets, maar het geluid zwol al spoedig aan tot een diep, vol gebrom, als het brullen van een grote waterval ergens in de verte. We lagen in het gras en tuurden naar de lucht. We konden een aantal witte strepen onderscheiden, als een wolk insecten die zich naar het westen verplaatste, in de richting van de hoofdstad. Sommige vliegtuigen – de bommenwerpers – vlogen in formatie, de andere, de jachtvliegtuigen – zwermden er beschermend omheen. (...) In één uur tijd telden Anne en ik meer dan honderdvijftig vliegtuigen. Ze stuitten niet op enige tegenstand en waren met zoveel dat we beseften dat ze waarschijnlijk al door alle verdedigingslinies heen waren gebroken. “Arm Londen,” zei Anne.’ (2)

Wat Cowles en haar vriendin zagen, was slechts de voorhoede van de enorme luchtmada die vanuit Frankrijk, België en Nederland op Engeland afkwam. Tegen zes uur die middag leek de lucht boven het zuiden van Engeland volledig bedekt met vijandelijke toestellen die schijnbaar ongehinderd op de Britse hoofdstad afvlogen. De imponerende aantallen boezemden bij velen zo veel angst in, dat van een zorgeloze nazomermiddag tegen die tijd nergens sprake meer was.

Het bracht vrijwel iedereen tot de overtuiging dat een dergelijk gigantisch lucht-optreden slechts één ding kon betekenen: de Duitse invasievloot was in aantocht.

Niet alleen gewone burgers kwamen tot deze conclusie, zelfs het Britse opperbevel neigde ertoe. *Brigadier* John Swayne wachtte de komst van zijn bevelvoerende generaal, Alan Brooke, die voor het weekend naar huis vertrokken was, niet af, maar vaardigde het codewoord ‘Cromwell’ uit, wat betekende dat voor de commando’s in het zuiden en oosten de hoogste alarmfase van kracht werd en wel: Invasie dreigt, waarschijnlijk binnen twaalf uur.

Overal in het zuiden van Engeland leidde het uitvaardigen van dit alarm tot een staat van nerveuze activiteit. In Gosport kregen de piloten van de legervliegdiens opdracht om direct op te stijgen en alle benzinepijpleidingen die langs de hele kust waren aangebracht en uit het zand omhoogstaken, in lichterlaaie te zetten. De met brandbommen uitgeruste duikbommenwerpers, die kort daarna opstegen, konden daarmee de hele kustlijn in een mum van tijd veranderen in een laaiend vuur.

Ook elders zette men zich schrap: op de belangrijkste verkeersader die door Canterbury, Maidstone en Horsham naar de hoofdstad voerde, maakten soldaten zich gereed om de met bijna drieduizend liter brandstof gevulde en drie meter boven de grond geplaatste tanks te ontsteken zodat het mengsel van petroleum en benzine zich over de oprukkende vijandelijke troepen uit kon storten. De wetenschappelijk adviseur van Churchill had de premier verzekerd dat geen enkel levend wezen de twee minuten durende hel van vuur zou overleven. (3)

De *Home Guard* was niet opgenomen in de lijst voor de commandocentrales waarvoor ‘Cromwell’ bestemd was, maar toch drong het alarmerende bericht ook daar door. Ze kwam direct in actie. De wegen werden geblokkeerd met alles wat maar voorhanden was, telefonisten gaven alleen nog militaire berichten door en hier en daar begonnen de kerkklokken te luiden. Het bericht leidde ook tot een aantal overhaaste acties. In een sector van het oostelijk commando werden drie bruggen opgeblazen en in Lincolnshire vonden drie officieren de dood omdat enkele overijverige soldaten al begonnen waren met het leggen van mijnen.

Veel misverstanden ontstonden ook omdat de meeste commando’s in het weekend onderbezet waren en de aanwezige militairen niet helder meer voor ogen stond wat met ‘Cromwell’ bedoeld werd. De order was namelijk op 5 juni 1940, dus drie maanden eerder, uitgevaardigd en was eigenlijk alleen bestemd voor de sectoren die als eerste te maken zouden krijgen met de invasie. Andere commando’s kregen het bericht alleen ter informatie en hoefden niet in actie te komen; dat werd echter vaak niet begrepen.

Mede daardoor werd de verwarring steeds groter: Dover werd gealarmeerd door het blazen op trompetten, omdat men niet zo gauw iets anders had. Haastig werden ook nog wat wapens aan het arsenaal van de *Home Guard* toegevoegd, assegaaien uit een museum en verroeste Lee-Enfield geweren uit de collectie van een theater. Ook kwam er een wilde geruchtenstroom op gang, die vaak op niet meer gebaseerd was dan speculatie of een op hol geslagen fantasie. In Dover werd verteld dat de Duitsers gepoogd hadden in Sandwich Bay te landen, vijftientig kilometer verderop en dat in het water voor de kust honderden Duitse lijken dreeven. Een stafofficier die eropuit gestuurd werd om dit te controleren, zag alleen een smetteloos strand en een blauwe zee.

Een van de eersten die door had dat er helemaal geen sprake was van een invasie was de *pilot officer* die de opgestegen Britse duikbommenwerpers aanvoerde om de landingsstranden met bommen in vuur en vlam te zetten. Op zijn tocht oostwaarts zag hij nergens een invasievloot; hij zag slechts de witte schuimranden op het strand die oplichtten in de zon. Even later hoorde hij over zijn krakende boordradio dat hij terug moest keren.

Nam de dreiging van een Duitse invasie dus snel af, wat niet verdween was de dreiging van een zware Duitse luchtaanval. Terwijl de avond viel werd op het hoofdkwartier van de *Royal Air Force* duidelijk dat rond de duizend vijandelijke toestellen, waaronder zeshonderd bommenwerpers het Engelse luchtruim waren binnengevlogen. Om vijf uur 's middags begonnen de sirenes in Londen te loeien. Uitgerust met een helm met een witte 'W' erop en een fluitje maakten de negenduizend blokhoofden in de Britse hoofdstad zich op voor de eerste grote luchtaanval van de oorlog. (4)

2. (kaart 1)

Vanaf de klippen op Kaap Blanc-Nez had *Reichmarschall* Hermann Göring, vergezeld door zijn twee belangrijkste luchtvlootcommandanten, Albert Kesselring en Bruno Loerzer, de overvliegende formaties gadegeslagen. Net als de Engelsen waren ook zij onder de indruk. De gigantische wolk toestellen die het hele luchtruim leek te bedekken, trok op drie kilometer hoogte boven hen langs. Vol zelfvertrouwen had de *Reichsmarschall* laten weten dat hij persoonlijk de leiding over deze operatie op zich had genomen.

De formaties die boven zijn hoofd Het Kanaal overvlogen, leken slechts te bevestigen dat het Duitse luchtwapen in staat moest zijn de Britten een vernietigende slag toe te brengen. De hoog gedecoreerde Werner Mölders, die eerder op de dag deel uitmaakte van het ontvangstcomité van Göring, vroeg zich alleen verbaasd

af wat ‘*der Dicke*’ ertoe had gebracht om bij zijn lichtblauwe uniform een paar roze schoenen aan te trekken.

De mannen die de dreiging aan Engelse kant het hoofd moesten bieden waren behalve de commandant van het *Fighter Command*, luchtmaarschalk Hugh Dowding, de groepscommandanten Keith Park en *Sir* Trafford Leigh-Mallory. Geen van drieën had echter die zaterdagmiddag het idee dat de enorme Duitse luchtvloot het op Londen voorzien had. Park bevond zich zelfs niet op het hoofdkwartier van zijn eenheid omdat hij voor overleg onderweg was naar Dowding.

Het *Observer Corps*, dat de Duitsers de kust van Kent zag naderen, gaf dit daarom door aan de plaatsvervanger van Park, maar die concludeerde ten onrechte dat de Duitse aanval gericht was op de vliegvelden direct ten zuiden van Londen. Daarom hield hij de meeste squadrons ten noorden van de Theems aan de grond en liet alleen de squadrons op de vliegvelden ten zuiden van de hoofdstad opstijgen. Die concentreerden zich op de verdediging van de vliegvelden en daardoor ontging het hen in eerste instantie dat de voorhoede van de Duitse luchtarmada, geleid door de vijftigjarige *Oberst* Johannes Fink, plotseling naar het noorden afboog, recht op Londen af. Het jagerescorte van Fink was al teruggekeerd omdat hun brandstof een verdere begeleiding niet toestond, hetgeen de Duitse bommenwerpers extra kwetsbaar maakte voor een vastberaden Britse tegenaanval, maar die kwam niet. Het verrassingselement was daarmee compleet. Na een inleidend bombardement arriveerde bij het vallen van de avond de hoofdmacht boven de dokken en het havengebied van Londen. Even later wierpen de eerste Duitse toestellen hun bommen af. (5)

Ook voor de inwoners van de hoofdstad kwam het bombardement als een schok. De 47-jarige Vera Brittain schreef in haar dagboek: ‘’s Middags vergadering van de *Peace Pledge Union*. Ik hoorde het luchtalarm pas na vertrek, liep rustig verder door Hyde Park. Tegen de tijd dat ik Hyde Park Corner bereikte, schudde de hele stad van het kanongebulder en ik zag een stuk of twaalf Duitse vliegtuigen boven de dokken, terwijl granaten aan alle kanten om ze heen ontploften. Ik heb een minuut of wat staan kijken, toen nam ik een taxi naar Edwards Square, waar ik veilig aankwam. Boven de dokken zag ik rookwolken hemelwaarts stijgen.

Ik besloot na het avondeten niet meteen naar bed te gaan, maar ondanks het luchtalarm door te werken. Plotseling werd er weer alarm geslagen. Ik had mijn jurk uitgetrokken en liep in mijn nachtpon de trap af, toen Vera Z. mij en moeder belde. Ze zei dat we naar de vuurgloed boven de stad moesten kijken.

We waren net in de woonkamer toen een ongelooflijke klap het huis doorheen schudde, alsof we in een volle zee waren. Daarop volgde een tweede, nog zwaardere dreun, die ons zo ongeveer de kelder in blies.

Daar zaten we, groen van schrik, terwijl we het vensterglas naar beneden hoorden kletteren. Ik belde de politie, die zei dat de bom niet ons had getroffen, zoals ik dacht, maar Warwick Gardens nummer 29. Het dak is compleet weg en de rest is een ruïne tot de kelder toe.’ (6)

Tegen die tijd was de vuurgloed boven de dokken en pakhuizen zo hevig dat het leek of de zon niet in het westen maar in het oosten onderging. Op meer dan zeventig kilometer afstand waren de branden nog te zien. Ze vormden ook een niet te missen baken voor de aanvalsgolven die in de nachtelijke uren zonder ophouden doorgingen. Uitgerukte brandweerlieden stonden vrijwel machteloos. Bij Surrey Commercial Docks bijvoorbeeld lagen enkele hectaren metershoog opgestapeld met timmerhout dat brandde als een fakkel. De bemanning van de drijvende brandspuiten op de Theems zag het water vrijwel meteen in wolken stoom veranderen vanwege de ontzaglijke hitte die het vuur veroorzaakte. Maar het waren de pakhuizen zelf waar de grootste branden woedden. Voor een duizelingwekkend bedrag aan wol, tabak, rubber en suiker viel ten prooi aan de vlammen. Vanaf de buitengaanderij van *St. Paul’s Cathedral* had men een goed zicht op de brandende stad. William Matthews die op de gaanderij stond hoorde iemand ontzet mompelen: “Dit is het einde van Londen,” waarop een andere toeschouwer reageerde met: “Dit is het einde van een wereld.” (7)

Op de Duitse radio werd bijna live verslag gedaan van het Duitse luchtoffensief. Ieder uur liet een nieuwslezer opgewonden de laatste ontwikkelingen horen alsof hij er zelf bij stond.

“Overal vallen bommen en laaien vuren op,” klonk uit de luidspreker. “Dikke rookwolken verspreiden zich over de daken van de grootste stad ter wereld. Explosies worden waargenomen tot de hoogte waarop onze toestellen vliegen. Maar de inspanningen van de Britse luchtverdediging zijn tevergeefs.”

En even later: “Nieuwe golven vliegtuigen blijven boven Londen arriveren, terwijl een deel van de vliegtuigen alweer omkeert en huiswaarts vliegt. Het hart van het Britse rijk wordt blootgesteld aan de aanval van de *Luftwaffe*.”

Heel wat zakelijker klonk het verslag op de BBC waar een communiqué van het ministerie van Luchtvaart werd voorgelezen.

“Aan het eind van de middag,” zo hoorden de Britse luisteraars, “zijn grote aantallen vijandelijke vliegtuigen in Kent boven ons land aangekomen en hebben koers gezet naar Londen. Ze stuitten daarbij op onze gevechtsvliegtuigen en lucht-

afweer, maar een aantal wist door te dringen tot de industriegebieden van Oost-Londen. Als gevolg van de bombardementen braken daar bij industriële doelen branden uit. Ook de straatverlichting en andere openbare diensten liepen schade op, en hier en daar werd de communicatie bemoeilijkt. Het havengebied was eveneens doelwit van de luchtaanvallen.”

Tussen de berichten door werd Hawaïaanse muziek gedraaid, alsof het een zaterdagavond was als elke andere.

Winston Churchill bezocht het getroffen gebied samen met het hoofd van de burgerbescherming, Harold Scott. Tijdens de rit door de verwoeste stadsdelen, zag de Britse premier een groep dakloos geworden inwoners staan op de plek waar ze beddengoed voor de komende nacht uitgereikt kregen. Toen Churchill de wagen liet stoppen en uitstapte gooiden de inwoners het beddengoed op de grond, hieven de armen en juichten hem luid toe. Harold Scott vertelde later: “Toen nam Churchill zijn hoed af, zette hem op de punt van zijn stok, liet hem daarop rond-draaien en riep: “Zijn we misschien bang?” En de om hem heen verzamelde menigte brulde: “Nee!” Het enthousiasme was overweldigend.

Victoria Cowles besloot de volgende ochtend naar Londen terug te keren om de verwoesting met eigen ogen te kunnen zien. Ze belandde bij de eerste veerboot over de Theems al in enorme wolken rook die vanaf de havens bij Woodwick kwamen aandrijven. Vanaf daar verliep de reis steeds moeizamer. Een kilometer of twintig verderop zag ze al een aantal verwoeste gebouwen en moest ze omrijden omdat de hoofdweg bezaaid was met bomkraters. Pas om half acht ’s avonds bereikte ze de buitenwijken. Ze schreef daarover: ‘Het begon al te schemeren en ik reed flink door om zo lang mogelijk van het laatste daglicht te profiteren. Hoewel ik door een van de dichtstbevolkte voorsteden van Londen kwam, begon het op straat snel heel rustig te worden. Een paar minuten later klonk een paar keer treurig geloei. Mensen renden alle kanten op om dekking te zoeken en bussen en vrachtwagens bleven staan. Hele rijen trams stonden leeg. Niet veel later hing er een onheilspellende stilte en was ik nog zo’n beetje de enige die doorreed.(...)

Ik reed verder door het hartje van de City, die er spookachtig en verlaten als een begraafplaats bij lag. Ik stopte om een man van de luchtbescherming de weg te vragen, die mij op zijn beurt verzocht twee van zijn mensen mee te nemen naar Piccadilly. De mannen waren al achtenveertig uur in touw. Ze hadden net vijf mensen onder de puinhopen van een gebouw vandaan gehaald. “Drie vrouwen en twee kinderen,” zei een van hen op grimmige toon. Waarna hij er zacht aan toevoegde: “Als de oorlog voorbij is gaan de Duitsers hier een hoge prijs voor betalen.” (8)

3. (kaart 1)

Na de Grote Oorlog, waarin de luchtmacht slechts een bescheiden rol speelde en voornamelijk bestond uit heroïsche gevechten tussen piloten die elkaar op bijna sportieve wijze naar het leven stonden, was men er in militaire gelederen van overtuigd geraakt dat bij een volgende oorlog de luchtmacht een veel grotere rol zou spelen. Hoe, dat wist echter niemand.

In de daaropvolgende jaren twintig bogen een aantal belangrijke deskundigen zich over deze vraag en ze kwamen bijna allemaal tot dezelfde conclusie: in een toekomstige oorlog zouden enorme formaties bommenwerpers een belangrijk onderdeel van de strijd uitmaken. Dat idee, dat op geen enkele wijze in de praktijk gestaafd kon worden, rustte voornamelijk op de aanname dat bommenwerpers door niets gestopt konden worden, daardoor altijd hun doel bereikten en een enorme schade konden toebrengen aan cruciale infrastructuur.

In de jaren dertig begonnen de Duitsers als eerste een vloot bommenwerpers uit de grond te stampen, waarop andere landen, ook Groot-Brittannië, volgden. Het Spaanse Guernica, dat in april 1937 tijdens de Spaanse burgeroorlog door de *Luftwaffe* met de grond gelijk werd gemaakt, leek de in de jaren twintig ontwikkelde theorie over de kracht van een formatie bommenwerpers te bevestigen.

Merkwaardig genoeg meldden zich in datzelfde jaar de eerste criticasters. De belangrijkste was de in 1936 aangetreden Britse minister voor coördinatie van de defensie, *Sir Thomas Inskip*. Inskip had al snel door dat Groot-Brittannië niet in staat was om een vloot bommenwerpers te produceren die zich zou kunnen meten met die van de *Luftwaffe*. Daarom zocht hij naar andere wegen en in 1937 zette hij uiteen hoe hij een toekomstige luchtoorlog met de Duitsers voor zich zag. In zijn eigen woorden: “De rol van onze luchtmacht is niet om in een vroeg stadium een beslissende klap uit te delen, maar om te voorkomen dat de Duitsers er ons een geven.”

Inskip pleitte er daarom voor om de bommenwerpers te bestrijden met het enige middel dat op dat moment daarvoor geschikt leek en dat was de jager. De net ontwikkelde Spitfire had zich vrijwel op hetzelfde moment bewezen als een zeer geducht wapen dat het ook met succes tegen bommenwerpers kon opnemen. Bovendien waren jagers veel minder kostbaar dan bommenwerpers waardoor er voor hetzelfde geld veel meer van geproduceerd konden worden.

De leidende figuren binnen de *Royal Air Force*, nog steeds overtuigd van de doctrine dat bommenwerpers niet te stoppen waren, ook niet door jagers, reageerden woedend en verbijsterd. Op 22 december 1937 nam het Britse kabinet de aanbevelingen van Inskip echter onverkort over: de jager kreeg vanaf dat moment

prioriteit over de bommenwerper, ook al hielden de belangrijkste luchtmaarschalcken vol dat dit besluit er wel eens voor kon zorgen dat daardoor een toekomstige oorlog verloren zou worden. De enige uitzondering was Hugh Dowding, een stille, wat teruggetrokken man die de denkbelden van Inskip deelde en daar koppig, tegen de stroom in roeiend, aan vasthield. Niet toevallig werd hem daarom de post van bevelhebber over het *Fighter Command* toegeschoven, een post waar de andere luchtmaarschalcken hun neus voor ophaalden.

Vanaf mei 1940 kreeg Dowding de gelegenheid om te bewijzen dat hij en indirect Inskip, het bij het rechte eind hadden. De koppige Dowding week daarbij geen duimbreed af van wat Inskip zo kernachtig had verwoord en wel dat de belangrijkste taak van de jagers was het verdedigen van Groot-Brittannië tegen de *Luftwaffe*. Het was daarom Dowding die het voor elkaar kreeg om de smeebeden van de Fransen in juni 1940 om extra squadrons jagers te sturen, te blokkeren.

Een vraag waar Dowding daarna mee worstelde was hoe de jagers het best tegen de bommenwerpers van de *Luftwaffe* konden worden ingezet. De in theorie beste en daarom ook meest geoefende tactiek was die van de *big wing*. Bij de *big wing*, werden de formaties bommenwerpers aangevallen door een op zijn minst even grote formatie jagers, die als een gigantische wolk op de bommenwerpers moest neerdalen. Dowding was echter minder overtuigd van deze aanpak en dat leidde ertoe dat hij zijn groepscommandanten en *squadron leaders* niet op een dergelijke tactiek vastnagelde. Hij gaf ze de vrijheid om voor een andere aanpak te kiezen wanneer die beter op de omstandigheden was toegesneden. Dit leidde echter tot een nieuw probleem: zijn belangrijkste groepscommandanten en wel die van *Group No. 11* en *Group No. 12*, verschilden voortdurend van mening over de beste strijdwijze. *Air Vice-Marshal* Keith Park, de commandant van *Group No. 11*, zag al snel de beperkingen van de *big wing* en wel dat het aaneensmeden van één gigantische formatie jagers veel tijd kostte, waardoor de Spitfires en Hurricanes een belangrijk voordeel verspeelden: ze hadden onvoldoende tijd om vanaf de juiste hoogte de aanval te openen. Park liet zijn squadrons daarom eerst zo snel mogelijk hoogte winnen en liet ze daarna los van elkaar het gevecht met de Duitsers aangaan. Zijn collega, *Air Vice-Marshal* Trafford Leigh-Mallory, de commandant van *Group No. 12*, was echter een overtuigd aanhanger van de *big wing* en liet zich niet overtuigen van een andere aanpak. (9)

Dit leidde tot grote spanningen tussen beide commandanten die in de loop van de tijd zo hoog opliepen dat ze elkaar ronduit tegenwerkten. Globaal had Park het commando over het gebied ten zuiden van Londen en Leigh-Mallory over een gebied ten noorden van de hoofdstad, maar de afspraak was wel dat deze afbake-

ning niet gold wanneer een van beide groepen zo bedreigd werd dat de hulp van de andere groep nodig was. Ook was afgesproken dat de squadrons van *Group No. 12* de vliegvelden van *Group No. 11* zouden beschermen wanneer de jagers van deze bases meer zuidelijk aanvallen op de *Luftwaffe* uitvoerden. Meermaals bleek echter dat van die wederzijdse assistentie niet veel terecht kwam.

De ergernissen liepen in de eerste week van september 1940 zo hoog op dat het contact tussen beide luchtmaarschalken en hun gevechtsleiders volledig wegviel. Wanneer de piloten van *Group No. 11* zagen dat de *big wing* van hun collega's van de andere groep door de Duitsers werd ontweken, dan grepen ze niet in. In plaats van de Duitsers alsnog te onderscheppen, stuurden ze slechts een bericht naar het hoofdkwartier van het *Fighter Command*. (10)

Dat de aanval op Londen op zaterdag 7 september 1940 eigenlijk nauwelijks tegenstand ontmoette was dan ook voor een deel toe te schrijven aan de slechte samenwerking tussen beide commandanten. Aan de andere kant was Londen ook nauwelijks te verdedigen tegen een aanval met bommenwerpers omdat de stad zich inclusief de buitenwijken over een enorm oppervlakte uitstrekte.

Londen was niet alleen door zijn afmetingen een aantrekkelijk doel voor vijandelijke acties, maar ook vanwege zijn strategische belang. Hier zetelde de regering, woonde het staatshoofd, waren de belangrijkste omroepgebouwen en andere media gesitueerd en het was een knooppunt van wegen en treinverbindingen. Bovendien was Londen kwetsbaar. Het was voornamelijk opgetrokken uit steen, cement, hout, lei en glas, allemaal materialen die tijdens een bombardement konden worden vernietigd. Daardoor was het verleidelijk om te denken dat een zwaar luchtoffensief het Britse openbare leven voor een belangrijk deel lam kon leggen.

In het weekend van 7 en 8 september 1940 was daar echter nog niets van te merken. Ondanks de enorme vernielingen die vooral in het havengebied werden aangericht, bleef alles functioneren alsof er van een luchtoorlog geen sprake was. De kranten bleven verschijnen, de radio bleef in de lucht, het openbaar vervoer functioneerde, de koninklijke standaard wapperde boven Buckingham Palace en zelfs het parlement kwam op 7 september 1940 bij elkaar alsof er niets aan de hand was. Alleen moest de *Speaker* de zitting af en toe onderbreken vanwege het luchtalarm.

Ook werd er geen enkele poging gedaan om de regeringszetel te verplaatsen dan wel Londen om humanitaire en culturele redenen tot open stad te verklaren zoals met Parijs was gebeurd. Het kabinet begreep heel goed dat een dergelijke stap het hoge Britse moreel zwaar zou kunnen beschadigen. Wat men wel deed was de

stad weerbaarder maken. Overal vandaan werd luchtafweer aangesleept om daarmee de Duitse bommenwerpers ook vanaf de grond te kunnen belagen. (11)

Zondag 8 september 1940 verslechterde het weer. De zon boven Londen verdween achter dikke wolken en dat verhinderde een grootschalige inzet van de *Luftwaffe*. Toch verschenen er tijdens de nacht nog tweehonderd Duitse bommenwerpers boven de stad die bijna negen uur lang ongehinderd hun bommen afwierpen, omdat de Britse jagers tijdens nachtelijke uren onvoldoende zicht hadden om met succes tegen bommenwerpers op te kunnen treden. De aanvalszone beperkte zich die nacht echter niet alleen tot het havengebied maar bestreek de hele hoofdstad met bijzondere aandacht voor de spoorwegen en elektriciteitscentrales. Ook maandag 9 september 1940 begon bewolkt, maar laat op de middag klaarde de lucht op en kwamen nieuwe aanvalsgolven dreigend over Het Kanaal aanrollen.

De *Royal Air Force* liet zich dit keer echter niet verrassen. De Duitse bommenwerpers werden al ruim voor ze de hoofdstad bereikten onderschept en met zo'n kracht aangevallen dat meer dan de helft zelfs de buitenwijken niet wist te bereiken.

's Nachts waren de omstandigheden echter ideaal voor de Duitsers. Meer dan acht uur werd de stad zwaar gebombardeerd en er vielen vierhonderd doden en veertienhonderd gewonden. De vraag hoe lang Londen dergelijke offers kon dragen, werd daardoor hoogst actueel. (12)

4. (kaart 2)

Op dezelfde dag dat de *Luftwaffe* begon met haar grootschalige operaties tegen Londen, hakte Mussolini in Rome een belangrijke knoop door: in weerwil van zijn hoogste militaire bevelhebbers beval hij dat de aanval op Egypte en het Suezkanaal binnen twee dagen van start moest gaan. Generaal Graziani kreeg te horen dat geen verder uitstel werd geduld. Mocht hij weigerachtig blijven, dan zou hij vervangen worden.

Maar daar bleef het niet bij. De *Duce*, die blijkbaar zo'n dag had waarop hij zich in één keer van alle boeien van de twijfel wilde ontdoen, gelastte dat ook de Italiaanse vloot in actie diende te komen. Een vanuit Gibraltar de Middellandse Zee opstomend Brits smaldeel diende te worden onderschept en vernietigd.

Een dag later liet Graziani weten dat hij zou gehoorzamen. Het offensief zou op maandag 9 september 1940 beginnen Maar velen bleven sceptisch. Graaf Galeazzo Ciano, de Italiaanse minister van buitenlandse zaken, noteerde in zijn dagboek dat de prins van Piëmont grote twijfels had over het welslagen van deze on-

derneming. Ook bleek het Britse eskader onvindbaar, waardoor van een zeeslag voorlopig moest worden afgezien.

Een dag later meldde Graziani zich weer. Hij liet weten dat hij nog drie extra dagen nodig had om tot actie over te gaan. Ciano noteerde: 'Nog nooit is er een militaire operatie zo tegen de zin van de bevelhebbers ondernomen.' En nog weer een dag later, de dag dat de aanval had moeten beginnen: 'Geen nieuws.' Zelfs op vrijdag 13 september 1940 was er nog geen uitsluitsel, want de graaf schreef: 'Graziani moet de aanval begonnen zijn, maar tot nu toe hebben we nog geen nauwkeurige berichten ontvangen.' (13)

Toch had Graziani die dag het sein voor de aanval gegeven. Na een bombardement op de verlaten Britse grensposten rolde het Italiaanse Tiende Leger de grens over. In enorme wolken stof rukten ze dagelijks zo'n vijftientig kilometer op, slechts op de flanken belaagd door de Britten, die met venijnige speldenprikken de opmars probeerden te ontregelen. Daarnaast zorgden landmijnen voor veel verwarring in de Italiaanse gelederen. Na vier zware dagen bereikte de Italiaanse voorhoede Sidi Barrani. Graziani hield er halt om zijn leger te hergroeperen en er een monument op te richten ter herinnering aan het feit dat ze honderd kilometer in Egypte waren doorgedrongen. Aan Rome telegrafeerde hij dat alles rustig was in de stad en dat de trams weer reden. Vervolgens groeven de Italianen zich in. Het volgende doel was Mersa Matroeh, waar de Britse generaal Richard O'Connor zijn hoofdkwartier had ingericht.

O'Connor werd geenszins verast door de Italiaanse opmars. Sterker nog, hij had zich er terdege op voorbereid. Zijn strijdplan was om tot Mersa Matroeh geen tegenstand van betekenis te bieden. Daarmee hoopte hij de Italianen ertoe te verleiden om steeds dieper Egypte binnen te dringen. Zo gauw de Italianen meer dan tweehonderd kilometer waren opgerukt, zou het Tiende Leger met een aantal tot in de finesses voorbereide tegenaanvallen door het Britse pantserwapen worden overweldigd.

Echter, dat gebeurde niet. De Italiaanse maarschalk Graziani bleef in Sidi Barrani tot grote teleurstelling van O'Connor. Hij schoof nog wel enkele eenheden in kleinere stapjes op tot Maktari, vijftientig kilometer oostelijker, maar verder gingen de Italianen niet. Uitgezonden Britse verkenningsseenheden brachten rapport uit over de Italiaanse posities, die zich als een lange reeks kampementen uitstrekte over een afstand van meer dan honderd kilometer tot aan de Libische grens. De rapporten maakten melding van de enorme numerieke overmacht van de Italianen. Ook de uitrusting was indrukwekkend. De Italianen leken aan niets gebrek te hebben en beschikten ook nog even een kolossale luchtmacht. Wat echter geen

enkele Britse generaal wist, was hoe de Italianen zich zouden houden in de strijd. Het treffen in Brits-Somaliland was nauwelijks een graadmeter omdat het numerieke overwicht van de Italianen toen nog groter was dan in het Egyptische grensgebied. Werd O'Connors bescheiden krijgsmacht echter verslagen dan lag de weg naar Alexandrië en het Suezkanaal wagenwijd open.

De kleine, bescheiden Britse generaal kwam echter al snel tot de overtuiging dat de Italiaanse opstelling, hoe logisch vanuit het oogpunt van Graziani ook, niet verstandig was. Natuurlijk, het zwakke punt in de woestijn waren de aanvoerroutes die makkelijk met een kleine troepenmacht konden worden geblokkeerd en daarom had de uiterst behoedzaam opererende Graziani de moeite genomen om zijn hele strijdmacht langs die aanvoerroute te posteren. Britse interventies konden op die manier ogenschijnlijk makkelijk worden geneutraliseerd.

O'Connor begreep echter dat de aanvoerroute van de Italianen desondanks kwetsbaar was. In feite was er maar één weg waarlangs de Italianen gegroepeerd lagen en wanneer hij erin zou slagen om die op één of meerdere plaatsen, het liefst zo ver mogelijk naar het westen, af te grendelen, kon hij met zijn numeriek veel kleinere strijdmacht de Italianen in de problemen brengen. Veel andere opties had hij niet.

Wat de Britse generaal vervolgens deed was bestuderen of er in Graziani's opstelling toch geen zwakke punten te ontdekken waren. Uitgebreide studies van de verkenningsrapporten, zowel vanuit de lucht als over land, wezen uit dat die zwakke plek er inderdaad was en wel bij Boeq-Boeq, een plaatsje een kilometer of dertig ten westen van Sidi Barrani.

O'Connor wees met name dit doel aan, omdat daar optimaal geprofiteerd kon worden van de bijzondere geografie van de woestijn in dat gebied: na een vrij vlakke kuststrook, verhief zich verder het binnenland in een steile richel die op slechts enkele punten door voertuigen gepasseerd kon worden. Bij elke opmars was het daarom van het grootste belang dat niet alleen de kuststrook maar ook de richel gecontroleerd werd, omdat het de tegenstander anders de mogelijkheid bood om vandaar uit de troepen langs de kust vanaf een veel hogere positie te bestoken. De richel kronkelde zich echter op nogal grillige wijze door de woestijn. Op sommige plaatsen was de afstand tot de kust zo'n vijftig kilometer, op andere nog geen tien kilometer.

Natuurlijk kende ook Graziani deze barrière en de voordelen die het bood om de richel te beheersen en daarom had hij zijn troepen niet alleen langs de kust, maar ook bij de belangrijkste posities op de hoogte geposteed. Wat O'Connor echter opviel was dat bij Boeq-Boeq de kuststrook zo ongeveer zijn maximale

breedte had en, omdat het meer dan dertig kilometer ten westen van de Italiaanse hoofdmacht bij Sidi Barrani lag, niet erg krachtig verdedigd werd. Er lag slechts een divisie zwarthemden, die minder gevechtswaardig was dan het reguliere Italiaanse leger.

O'Connor begreep dat, wanneer hij Graziani's aanvoerlijnen wilde ontregelen, dit de ideale plaats was om dat te doen, ondanks de enorme risico's die eraan kleefden. Mochten de Italianen namelijk adequaat reageren dan kon zijn kleine, uiterst mobiele strijdmacht makkelijk zelf ingesloten raken en aan totale vernietiging worden blootgesteld. O'Connor gokte er echter op dat een dergelijke verrassende actie voor dermate veel verwarring zou zorgen, dat die adequate reactie zou uitblijven. De aanval op Boeq-Boeq zou nog meer kans van slagen hebben indien de Britse generaal erin slaagde Graziani verder Egypte binnen te lokken, zodat de Italiaanse aanvoerlijnen nog langer en dus zwakker werden. Maar Graziani leek zich bewust van zijn kwetsbaarheden, hij rukte slechts uiterst voorzichtig op en leek bij Sidi Barrani zelfs helemaal niet meer van zijn plek te komen. (14)

Mussolini volgde de hele operatie met argusogen. Aanvankelijk met veel scepsis omdat het hem allemaal veel te langzaam ging. Maar toen bekend werd dat de Italiaanse voorhoede Sidi Barrani had bereikt sloeg de stemming bij de *Duce* alweer om. 'Mussolini straalt van vreugde,' schreef Ciano. 'Hij heeft de verantwoordelijkheid van het offensief op zich genomen en is er trots op dat hij het bij het rechte eind heeft gehad.' Enkele dagen later ergerde de Italiaanse dictator zich echter alweer mateloos aan de trage vorderingen van het offensief. Omdat hij bij Graziani al zo vaak bot had gevangen bij zijn aansporingen tot spoed, richtte de Italiaanse dictator zijn pijlen daarom op generaal Mario Berti, de commandant van het Tiende Leger. Op 16 september 1940 schreef Ciano in zijn dagboek: 'Mussolini windt zich erover op, dat de opmars in Egypte zo langzaam gaat, en hij is woedend op Berti, die door zijn traagheid kan maken, dat de buit ons ontglipt. De gevechten zijn nog niet echt begonnen. Alleen schermutselingen met de achterhoede der Engelsen.'

Berti trok zich van de kritiek van Mussolini echter niets aan. Zich verschuilend achter Graziani bleef hij waar hij was. (15)

5.

De massale aanvallen van Duitse bommenwerpers op Londen in het weekend van 7 op 8 september 1940, hadden dan weliswaar veel schade aangericht, toch was *Reichsmarschall* Hermann Göring niet erg tevreden over de resultaten. Hij had namelijk veel meer bommenwerpers verloren dan waarop hij gerekend had.

Vooraf overdag waren de verliezen groot. Daarom gelastte hij om vanaf 9 september 1940 alleen nog nachtelijke aanvallen uit te voeren, omdat de Duitse bommenwerpers dan geen last hadden van de Britse jagers. Een nadeel was wel dat de doelen dan veel moeilijker te vinden waren, maar dat nam hij voor lief.

Hitler was wel tevreden over de nieuwe aanpak van de *Luftwaffe*. “Onze aanvallen,” verklaarde hij, “hebben een enorm effect gesorteerd, ofschoon misschien op de eerste plaats op het moreel.” Hij rekende erop dat de Britten vanwege het geweld nu zeker ten prooi zouden vallen aan een massale hysterie, waardoor ze alsnog tot een vredesregeling zouden besluiten. Berichten van de militaire attaché in Washington sterkten hem in die overtuiging: die meldde dat er hoge verliezen waren onder de burgerbevolking, dat er op grote schaal vernielingen waren aangericht, onder andere aan enkele spoorwegstations en dat er sprake was van een geschokt moreel. (16)

Göring deelde die mening maar wat Hitler noch Göring leek te beseffen was dat hun nieuwe aanpak volledig in strijd was met de belangrijkste voorwaarde voor een invasie van Engeland en wel de uitschakeling van de *Royal Air Force* en dan met name het *Fighter Command*. Nachtelijke bombardementen op Londen leverden daar echter geen enkele bijdrage aan, omdat de Britse jachttoestellen ’s nachts aan de grond bleven. Daardoor bleef het *Fighter Command* intact.

De opluchting bij de hoogste bevelhebbers van de Britse luchtmacht was dan ook groot. De enige aanpak die de Duitsers wel succes had kunnen opleveren was een voortgezet luchtoffensief tegen de sectorstations, maar dat bleef uit.

Tijdens een souper met architect Albert Speer had Hitler hoog opgegeven over de verwachtingen ten aanzien van de aanvallen op Londen. “Heb je ooit een plattegrond van Londen bekeken?” vroeg de Duitse dictator. “Die stad is zo dicht bebouwd dat één enkele brand al genoeg is om de hele stad te vernietigen, zoals al eerder is gebeurd, tweehonderd jaar geleden. Göring wil dat we talloze brandbommen gebruiken van een nieuw type, om in alle buurten van Londen brand te laten ontstaan. Overal brand. Duizenden branden. Die zich zullen verenigen tot een gigantische brand. Göring heeft gelijk. Bommen met springstof werken niet, maar met brandbommen kan het lukken – de totale vernietiging van Londen. Wat heb je nog aan een brandweer als dat echt van start gaat!”

Göring en Hitler wisten echter niet dat ze op vrijdag 6 september 1940 met de aanvallen op de sectorstations hun doel bijna hadden bereikt, anders hadden ze nooit voor massale bombardementen gekozen. De hoop van Hitler dat hij wraakacties voor het bombarderen van Berlijn kon combineren met het afdwingen van vrede door het Britse moreel beslissend te ondermijnen, kon slechts worden

aangemerkt als een wensgedachte. Bovendien was het uiterst riskant, Al in de zomer van 1938 had de toenmalige bevelhebber van *Luftflotte 2*, generaal Hellmuth Felmy, in een rapport laten weten dat het bombarderen van Londen en andere Britse steden zich als een boemerang tegen hen kon keren, omdat Engeland dan hetzelfde zou doen en wel Duitse steden bombarderen, waarbij de schade die dat zou aanrichten aanzienlijk groter kon zijn.

Dit rapport bereikte Hitler echter nooit. Het kwam niet verder dan Göring en die liet Felmy verontwaardigd weten dat diens conclusies een belediging waren voor de *Luftwaffe*. Wanneer hij het wilde kon hij met de Duitse luchtmacht de hemel boven Londen verduisteren, zo liet hij Felmy weten. (17)

Ook veel Duitse piloten waren verbaasd over de gewijzigde tactiek. Johannes Steinhoff, die een Me 262 bestuurde, verklaarde later: “Met onze jachtvliegtuigen hadden we minstens een maand een luchtoverwicht. In augustus. Maar al in september merkten we dat het Britse jachtwapen in het noorden van het eiland blijkbaar opgefrist was, want toen waren ze er opeens weer. En toen begon ook onze belangrijkste handicap weer op te spelen. We hadden namelijk verzuimd om een jachtvliegtuig te ontwikkelen, dat langer dan anderhalf uur kon vliegen. We konden in het beste geval naar Londen en terug vliegen.”

Steinhoff was geschokt over de verwoestingen die werden aangericht. “Ik weet nog,” verklaarde hij, “dat het eerste bombardement van Londen, die ik van bovenaf kon gadeslaan, me heel erg had aangegrepen. Ik vroeg me af: In godsnaam, wat vallen we eigenlijk aan! De aanvallen op de dokken waren toch aanvallen waarbij al niet meer gegarandeerd kon worden dat alleen nog militaire doelen getroffen werden. (...) We zagen dat ook hele woonwijken in brand stonden.”

L.J. Hartog schreef over de gewijzigde strategie: ‘Het was een wonderlijke warwinkel: Göring was Londen gaan bombarderen omdat hij dacht dat de *Royal Air Force* aan het eind van zijn krachten was en hij het restant boven Londen zou kunnen verslaan. Toen hem bleek dat de *Royal Air Force* boven Londen nog zeer sterk was en nog rake klappen kon uitdelen, vluchtte Göring de nacht in, waardoor het hem helemaal onmogelijk werd de *Royal Air Force* te vernietigen.’ (18)

Dat nam niet weg dat de voortdurende luchtaanvallen na enige dagen het leven in Londen toch begonnen te ontwrichten. Virginia Cowles schrijft daarover: ‘In de eerste nachten waren bussen, trams en taxi’s gewoon blijven staan waar ze stonden. Overal in Londen waren mensen gestrand, en konden ze niet meer naar huis komen. Ik kwam Eddie Ward van de BBC tegen en vroeg hem waar hij verbleef. “Nergens. Ik slaap gewoon waar ik toevallig iets te eten kan krijgen.”

Ward was de enige niet. Door de nachtelijke bombardementen raakten velen op drift. Lobby's van hotels waren druk bezet met gasten die niet op de hogere verdiepingen durfden te slapen, of passanten die de tocht naar huis te gevaarlijk vonden. Bedden en kamers werden makkelijk gedeeld wanneer dat noodzakelijk was. Intussen ging het normale leven zo goed en zo kwaad als het kon door.

‘Op een avond zat ik met een groep mensen te eten in het Dorchester Hotel, vlakbij Hyde Park,’ schreef Victoria Cowles. ‘De ruiten trilden in hun sponningen, zelfs het gejammer van de saxofoon viel even weg. Op een gegeven moment kwam een brandbom met een donderend geraas op het wegdek terecht. Iemand trok het gordijn open, maar het enige wat je zag, was een vuurzee. De band begon harder te spelen en de mensen dansten door. Vincent Sheean zei dat het hem meer aan die scene in *Idiot's Delight* deed denken dan hem lief was.’

Diep in de nacht, tijdens een furieus bombardement waarbij het warenhuis van John Lewis afbrandde, raakte Cowles verzeild in de lobby van het Claridge's Hotel.

‘Op een gegeven moment,’ schreef Cowles, ‘kwam iemand van de luchtbescherming binnen die iedereen aanraadde om naar een andere kant van het hotel te gaan, omdat er in Davis Street een tijdbom was die elk moment kon afgaan. Een paar minuten later zagen we een oudere dame de trap afkomen. Ze droeg een lange, zwarte jas, een zwarte hoed en een bril van rookglas. We herkenden haar als koningin Wilhelmina van Nederland. Ze werd vergezeld door drie hofdames en toen ze door de hal liep, viel de meute stil. De koningin had een fier, onverzettelijk voorkomen. Het was haar aan te zien dat als haar niet was opgedragen naar een schuilkelder te gaan, er geen haar op haar hoofd zou zijn geweest die op dat idee was gekomen.’ (19)

6.

In Londen werd in de tweede week van september 1940 nog steeds gedacht dat de bombardementen op de hoofdstad het begin waren van de invasie. Die indruk werd nog versterkt doordat in de inschepingshavens het aantal vaartuigen alarme- rend begon toe te nemen. Op 31 augustus 1940 bijvoorbeeld lagen er in de haven van Oostende 18 schepen, twee dagen later waren dat er al 70 en nog weer twee dagen later 115. En op 6 september 1940 werden er ruim tweehonderd geteld. (20)

De Britten begrepen daaruit dat de aanval op hun eiland elk moment kon beginnen. De snelle aanwas van schepen langs de hele kust tussen Texel en Cherbourg, had echter vooral te maken met het feit dat Hitler nog steeds het bevel om de invasie te beginnen niet had ingetrokken. Daardoor ging de leiding van de

landmacht gewoon door met de voorbereidingen. Zo gauw het betreffende code-woord zou worden uitgevaardigd, dienden de schepen immers tien dagen later met de eerste aanvalstroepen uit de havens te vertrekken.

De Britten zagen de sterke groei van het aantal vaartuigen echter als een onmiddellijke bedreiging en besloten niet lijdzaam te wachten op datgene wat onvermijdelijk leek. Ze begonnen daarom in de tweede week van september 1940 de inschepingshavens met alles wat ze daarvoor vrij konden maken, aan te vallen.

‘Voor de eerste maal,’ schreef *Marinegruppe West* aan het eind van die week aan Berlijn, ‘hebben de stoornissen, door acties van de vijandelijke luchtstrijdkrachten, lange afstandsartillerie, en lichte vlooteenheden, massale afmetingen aangenomen. De havens van Oostende, Duinkerken, Calais en Boulogne kunnen ’s nachts niet als ankerplaatsen voor onze schepen worden gebruikt, omdat ze met Engelse bommen en granaten worden bestookt. Eenheden van de Britse vloot kunnen nu vrijwel ongehinderd in Het Kanaal opereren. Ten gevolge van deze moeilijkheden worden nog meer vertragingen verwacht bij het concentreren van de invasievloot.’

Hitler stelde daarop het sein voor de operatie een aantal dagen uit, maar toen op 13 september 1940 door *Marinegruppe West* werd gerapporteerd dat de Britten steeds brutaler werden, en alleen al in de haven van Oostende tachtig aken tot zinken hadden gebracht, riep de Duitse dictator zijn belangrijkste bevelhebbers voor de lunch in Berlijn bij elkaar om de situatie te bespreken.

Grossadmiral Raeder had Hitler, voor de conferentie begon, een memorandum gegeven waarin hij verklaarde dat de situatie in de lucht nog niet de voorwaarden had geschapen om met de invasie te beginnen, omdat de risico's nog steeds te groot waren.

Hitler oogde terneergeslagen bij het begin van de conferentie. Generaal Alfred Jodl kreeg zelfs de indruk dat de *Führer* de brui wilde geven aan *Unternehmen Seelöwe*. Dat bleek echter niet het geval. Generaal Franz Halder, die aantekeningen maakte van wat er gezegd werd, noteerde dat Hitler zei dat een invasie gevolgd door de bezetting van Engeland de snelste manier was om een eind te maken aan de oorlog. Daarom was het noodzakelijk de landing binnen een bepaalde termijn uit te voeren. Een lange oorlog was ongewenst, zo stelde de *Führer*, omdat Duitsland al alles bereikt had wat het wilde.

Bovendien, zo ging hij verder, was de Britse hoop om steun van de Verenigde Staten te krijgen, mislukt. Ook zou de Amerikaanse herbewapening veel tijd kosten. Hitler schatte dat die pas in 1945 zou zijn voltooid. De Sovjet-Unie stond nog steeds ferm aan Duitse zijde en Stalin maakte geen aanstalten om daar een eind

aan te maken en het met Churchill op een akkoordje te gooien. Kortom, de Britten stonden er nog steeds alleen voor.

De Duitse dictator gaf vervolgens een exposé over de situatie. De marine had volgens hem de noodzakelijke voorwaarden geschapen om een invasie mogelijk te maken en de prestaties van de luchtmacht waren boven alle lof verheven. De enige onzekere factor was het weer. Er waren minstens vier of vijf dagen goed weer nodig om de invasie tot een succes te maken en Engeland op de knieën te dwingen. Dat hij het bevel nog steeds niet had gegeven was te wijten aan het feit dat de vijand zich steeds leek te herstellen.

Vervolgens bleek dat hij, alle ronkende rapporten van Göring ten spijt, toch oog had voor de prestaties van de *Royal Air Force*. De Duitse dictator liet zijn gehoor weten dat nog steeds niet alle Britse jagers uit de lucht waren verdwenen en dat de eigen berichten over successen niet altijd een betrouwbaar beeld gaven, ook al was zonneklaar dat de vijand ernstige schade was toegebracht.

“Over het geheel genomen,” zei hij, “is ondanks al onze successen nog niet volstaan aan de voorwaarden die het slagen van *Unternehmen Seelöwe* vereist.”

Daarna vatte hij zijn standpunt kort samen: om de overwinning op Engeland te kunnen behalen, zei hij, moest de *Luftwaffe* eerst de volledige heerschappij in de lucht veroveren. Het slechte weer had, zo stelde hij, de volledige superioriteit nog niet mogelijk gemaakt. Alle andere zaken waren in orde en daarom had hij besloten om de operatie nog niet af te gelasten.

Maar hoe viel dat te rijmen met de nachtelijke bombardementen op Londen? Iedereen wist dat daarmee de gewenste superioriteit nooit kon worden verworven, omdat de Britse jagers aan de grond bleven. De vraag werd door geen van de aanwezigen gesteld, maar Hitler beantwoordde hem zelf.

“Tot nog toe,” zei hij, “hebben de luchtaanvallen een enorme invloed gehad, maar waarschijnlijk op de eerste plaats op de zenuwen. Zelfs als de volledige superioriteit pas over tien of twaalf dagen kan worden bereikt, kan het Engelse volk nog door massale hysterie worden bevangen.”

Deze woorden onderstreepten opnieuw dat Hitler voor het verslaan van de Britten nog steeds op twee gedachten hinkte. Enerzijds achtte hij een invasie noodzakelijk, maar anderzijds zouden ook de bombardementen misschien tot de gewenste uitkomst kunnen leiden.

Generaal Jeschonnek, de chef-staf van de *Luftwaffe*, stelde dat beeld direct bij. Hij verklaarde dat van een massale paniek in Londen nog geen spoor te bekennen viel en dat een grootscheeps bombardement van de woonwijken nodig was om dat te bereiken. Of Hitler daarvoor toestemming gaf?

De Duitse dictator weigerde echter, ook nadat *Grossadmiral* Raeder zijn enthousiaste steun uitsprak voor deze aanpak. Ook Raeder toonde zich een groot voorstander van terreurbombardementen, al werd dat waarschijnlijk vooral ingegeven omdat de admiraal helemaal niets zag in een invasie.

Hitler hield de poot echter stijf. “Met bombardementen om een massale paniek te veroorzaken,” zei hij, “moet tot het laatste worden gewacht. Het brengt te veel risico’s met zich mee.”

Met dat laatste doelde Hitler op mogelijke represailles van Britse zijde. Ook was hij bang dat de Verenigde Staten hun neutrale positie zouden opgeven wanneer Britse burgers massaal zouden omkomen. “De situatie in de lucht,” voegde hij er daarom nog aan toe, “kan niet veel gunstiger worden voor de data die voor de invasiepoging zijn vastgesteld, namelijk 24 tot 27 september. Daarom is het beter deze te verschuiven naar 8 of 24 oktober.”

Dit leidde tot opgetrokken wenkbrauwen bij zijn gehoor, omdat meteorologen al eerder hadden aangegeven dat vanwege de verwachte herfststormen de uiterste datum voor een invasie 27 september was. Hitler haastte zich dan ook om eraan toe te voegen dat een verschuiving tot na die datum niet mogelijk was en dat hij daarom zijn definitieve beslissing de komende drie dagen zou nemen.

Dezelfde dag ging er nog een zeer geheime legerorder uit, waarin deze beslissing werd vastgelegd.

‘De *Führer* heeft besloten:’ stond er, ‘de begindatum van *Unternehmen Seelöwe* wordt opnieuw uitgesteld. Op 17 september volgt een nieuwe order. Alle voorbereidingen moeten worden voortgezet. De luchtaanvallen tegen Londen moeten worden voortgezet en uitgebreid tot militaire en andere onmisbare installaties. (...) Terreuraanvallen op woonwijken worden in reserve gehouden als uiterste middel om pressie uit te oefenen.’

Deze order legde weer een stevige druk op de schouders van Göring, want hij moest nu binnen drie dagen twee dingen bereiken: het verjagen van de laatste Britse jagers uit het luchtruim en het demoraliseren van de Britse bevolking tot een staat waarin ze tot blinde paniek zou vervallen en dat laatste ook nog eens zonder terreurbombardementen uit te voeren. Protesteren deed hij echter niet. Dus was er geen tijd te verliezen. De *Reichsmarschall* gaf bevel om de volgende dag al de bombardementen overdag massaal te hervatten. Hij hoopte daarmee de Britse jagers weer de lucht in te krijgen, zodat ze vernietigd konden worden. (21)

7. (kaart 1)

Zondag 15 september 1940 om elf uur 's morgens kondigde het grootscheepse Duitse luchtoffensief tegen Londen zich aan Britse zijde aan met hel oplichtende puntjes op de radarschermen van de sectorstations langs de Engels zuidkust. De door een ochtendnevel aan het zicht onttrokken Duitse formaties waren voor de waarnemers hoorbaar als een zwaar, aanzwellend geronk. Op het hoofdkwartier van *Group No. 11* brandden alle rode lampjes op de enorme wandkaart ten teken dat de squadrons gereed waren om op te stijgen. (22)

De Duitse bevolking had in de ochtenduren al kennis kunnen nemen van wat de Britten te wachten stond. In '*Das Reich*' had propagandaminister Joseph Goebbels geschreven: 'Naar de historie ons leert, brandde Carthago zeventien dagen. Vandaag is het de negende dag dat Londen brandt.' (23)

Göring stuurde 123 bommenwerpers op de Britse hoofdstad af, begeleid door ruim zeshonderd jagers. De bommenwerpers waren slechts het lokaas om de Britse jachtvliegtuigen tot opstijgen te dwingen, zodat ze door de Duitse jachtpiлотen onschadelijk konden worden gemaakt. De Duitse jagers vlogen, zoals gewoonlijk, boven de bommenwerpers in een schijnbaar ondoordringbaar scherm.

Kort na elf uur die ochtend stegen de eerste squadrons Britse jagers op van de luchtmachtbasis bij Biggin Hill. Ze klommen zo snel mogelijk naar een hoogte van zesduizend meter om boven de Duitse formaties te komen. Een half uur later waren alle squadrons van *No 11 Group* in de lucht. De squadrons van *No. 12 Group* namen de bescherming van het luchtruim boven Londen over. Daarmee was de eerste opzet van Göring geslaagd. Vrijwel alle Britse jagers van het *Fighter Command* waren in de lucht.

In een waterig ochtendzonnetje kregen de Britse piloten al snel zicht op de Duitse formaties. Ze herkenden de bekende symbolen: het groene hart van het 54. *Geschwader*, de geheven voorhamer op de Dorniers en de adelaarskop op de Messerschmitts die werden aangevoerd door Werner Mölders, de beroemdste Duitse jachtvlieger. Wat echter verschilde met de voorgaande dagen was de enorme overmacht waarmee ze geconfronteerd werden. De wolk toestellen die op hen afkwam leek het hele luchtruim te bedekken. Toch aarzelden de piloten geen moment en gingen direct tot de aanval over.

Het eerste treffen maakte meteen duidelijk dat de Britten het moeilijk zouden krijgen. Het Canadese squadron, dat de voorhoede vormde, werd overweldigd door een formatie Messerschmitts en leed zware verliezen. Slechts twee toestellen slaagden erin door de beschermende laag Duitse jachtvliegtuigen te breken en in de buurt van de bommenwerpers te komen. Enige schade richtten ze niet aan: de

Dorniers vlogen onverstoort verder recht op Londen af. Ook andere Britse squadrons raakten op grote schaal slaags met de Duitse jachtvliegtuigen en vochten voor hun voortbestaan. Aan een aanval op de bommenwerpers kwamen ook zij niet toe.

Toen de Big Ben twaalf uur sloeg bereikte de Duitse luchtmacht het centrum van Londen en werden de eerste bommen afgeworpen. Eén daarvan viel in de tuin van Buckingham Palace, maar omdat die niet explodeerde liep het paleis geen averij op. Even later werd de Dornier die de bom had laten vallen door een Hurricane onder vuur genomen, waarna het Duitse toestel op het plein voor Victoria Station neerstortte. Koningin Wilhelmina die op dat moment te gast was op Buckingham Palace, had het hele schouwspel door een raam gadeslagen. Ze wilde per se weten welke Britse piloot de Dornier had neergehaald en toen ze dat te horen kreeg, stuurde ze de man persoonlijk een bedankje.

Nu mengden ook de squadrons van *No 12 Group* zich in de strijd. Het hele luchtruim boven Londen vertoonde de sporen van een meedogenloze strijd. Een net van condensstrepen vormde zich boven de wolkenlaag waar de Britse en Duitse jagers om elkaar heen wervelden. Vanaf de grond was het spectaculaire luchtduel echter niet te zien. Velen probeerden het gevecht te volgen maar een dikke witte nevel belemmerde het zicht. De oorverdovende herrie van de luchtafweer, mitrailleursalvo's en jankende motoren wezen op een enorme strijd. Patroonbanden kletterden op het plaveisel en de neergeschoten toestellen die als ballen vuur met een rookpluim naar beneden tuimelden en de zich openende parachutes van de bemanning, maakten duidelijk dat het menens was.

Plotseling, even na twaalf uur, luwde de strijd echter. De Duitse jachtvliegtuigen, waarvan de brandstofvoorraad de kritische grens bereikte, vlogen terug naar hun bases om bijgetankt te worden. Vanaf dat moment moesten de Duitse bommenwerpers het doen zonder de bescherming van hun jagers. De Dorniers werden direct zwaar belaagd. De toeschouwers op de grond zagen in de optrekkende ochtendnevel dat het adembenemende luchtgevecht plotseling totaal van karakter veranderde. Kort daarna vielen aan Duitse kant steeds grotere verliezen te noteren. Een van de Dorniers brak finaal in tweeën na een Britse aanval, de bemanning tuimelde naar buiten en daalde vervolgens aan hun parachutes hangend naar de grond. Een andere Dornier viel plotseling zonder directe oorzaak, loodrecht naar beneden.

Twee uur later waren de Duitse jagers op volle sterkte weer terug. Ook de Britse jagers, die eveneens nieuwe brandstof hadden moeten innemen, hadden tegen die